

VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA, VALINTAKOE, KESÄ 2006 TALOUS- JA SOSIAALIHISTORIAN ARVOSTELUPERUSTEET

1. Autonomian alkuvaiheen tullipolitiikka 1809-1840

Kysymys perustuu Antti Kuusterän artikkeliin ”Valtio, talous ja valtiotalous”.

Artikkelissa on määritelty, että tullipolitiikka on valtiolle välillisen vaikuttamisen keino, jonka avulla rajoitetaan ja tuetaan yritystoimintaa. Tullipolitiikka oli avainasemassa, kun Suomen taloutta ruvettiin irrottamaan Ruotsin vallan ajan taloudellisista siteistä Haminan rauhan (1809) jälkeisinä vuosikymmeninä. Autonomian alkuaikojen tullipolitiikan tärkein tavoite oli irrottaa Suomen suuriruhtinaskunnan talous Ruotsista ja samalla saada valtiontalous järjestykseen. Siirtymäaika Ruotsin ja Suomen taloudellisen vuorovaikutuksen katkaisemiseksi varattiin 30-40 vuotta. (1 p.)

Vastauksessa pitäisi käydä ilmi, että tullineuvotteluja Suomen suuriruhtinaskunnan asemasta käytiin Ruotsin ja Venäjän välillä. Pääpaino neuvotteluissa oli maatalouden ja rautaruukkien asemaa koskevissa kysymyksissä. Tullikeskustelu Venäjän ja Ruotsin välillä keskittyivät siihen, että suomalaisten maataloustuotteiden vientimarkkinat olivat Ruotsissa ja toisaalta rautaruukit tarvitsivat Ruotsista malmia ja raakarautaa. Ruotsille annettiin erityisasema ja Suomi sai edelleen viedä maataloustuotteita käytännöllisesti katsoen tulleitta Ruotsiin. Ruotsi suostui myös tuomaan rautamalmia Suomeen aiempien kiintiöiden mukaisesti (muuten Rautamalmin vienti oli Ruotsista kielletty). Tästä hyvästä sallittiin ruotsalaisten rautatuotteiden tuonti ilman tulleja Suomeen, mikä lamaannutti konepajateollisuutta. (1 p.)

Venäjän käyttämät tullitaksat olivat pääsääntöisesti hyvin korkeat ja Suomen ensimmäiset tullitaksat 1920-luvulla lähes suora käänös venäläisistä tullitaksoista. Venäjälle oli tärkeää, että Suomesta ei tulisi kauttakulkumaata Venäjän suurille markkinoille. Pelko tästä oli suuri edellä mainittujen Ruotsia koskevien erityismyönnytysten takia. Siksi tullitaksat Suomesta Venäjälle asetettiin korkeiksi, kun taas Venäjältä Suomeen sai tuoda tavaraa tulleitta. Käytännössä Suomelle tärkeitä maataloustuotteita sai kuitenkin viedä Venäjälle vapaasti. Vuonna 1835 säädettiin asetus, jolla pyrittiin edistämään Suomen ja Venäjän välistä kauppaa ja se edisti metalliteollisuuden tuotteiden vientiä Venäjälle. (1,5 p.)

Muuten Suomen tullipolitiikka oli protektionistista ja ulkomaankauppaa rajoittivat lukuisat vientimaksut ja tuontikiellot. 1840-luvulle asti oli voimassa tuoteplakaatti, joka salli ulkomaisille laivoille vain oman maan tuotteiden tuonnin Suomeen. Suomen ulkomaankauppa pysyi hyvin kotimaisten toimijoiden käsissä. Korkea tullitaksa johti salakuljetuksen yleistymiseen, minkä johdosta käyttöön otettiin vuonna 1841 von Haartmanin salainen tullitaksa. (1,5 p.)

Erillissopimukset Ruotsin kanssa olivat voimassa 1840-luvulle asti. Sen jälkeen Ruotsi-Norjaa kohdeltiin, kuten muitakin ulkomaita. (0,5 p.)

Täydellisestä vastauksesta käy ilmi, että Suomen omien tullien ohella vähintään yhtä suuri, jolle suurempi merkitys oli Venäjän tullipolitiikalla, että Suomen valtiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä senaattia ja sen alaista keskushallintoa. 0,5 p.

Lisäksi 0,25-0,5 pistettä on voinut saada, jos on osannut kytkeä teollisuuden kehittymisen pääpiirteittäin autonomian alkuaikojen tullipolitiikkaan. Ruotsin ajan taloudellisen tilanteen kuvailemisella ei ole saanut pisteitä.

Vastauksessa on voinut saada korkeintaan 0,25 ylimääräistä pistettä, mikäli se on ollut selkeästi jäsennelty, kirjoitettu sujuvasti eikä ole sisältänyt merkittäviä asiavirheitä.

2. Kansalaisten toimintastrategiat 1867 - 1868 nälkävuosien aikaan

Vastaus perustuu Antti Häkkisen artikkeliin ”Nälkä, valta ja kylä 1867 - 68”.

Vastauksessa tulee selkeästi näkyä, että tilanne nälkävuosina vaihteli suuresti sekä alueellisesti että sosiaalisesti. Kun tilanne Etelä-Suomessa oli vain vähän tavallisesta poikkeava, jäi sato erityisesti Vaasan, Kuopion ja Oulun lääneissä neljännekseen tavallisesta. Etelä-Suomessa oli suuremmat ruokavarastot ja paremmat liikenneolosuhteet, jotka mahdollistivat ruuan tuonnin. Nälkä vaivasi erityisesti palkollis- ja loisiväestöä. Torppareilla ja pientilallisillakin oli vaikeaa. Talollisten pula oli niukkuutta, heillä oli enemmän mahdollisuuksia reagoida huonojen satojen aiheuttamaan ruokapulaan. (1 p.)

Rahvaalla voidaan erottaa kolme tapaa, joiden avulla yritettiin selvitä hengissä.

- 1) jättäytyminen paikallisen avun ja köyhäinhuollon varaan.
- 2) Lähteminen muualle työn perään tai kerjuulle ja/tai
- 3) toiminta elintarvikkeiden järjestämiseksi joko laillisesti tai laittomasti. (1 p.)

Selviytymisen edellytys näyttää olleen joustavuus. Paikallisyhteisöön jääminen oli mahdollista, mikäli perheellä oli vielä ruokaa varastoissa. Talolliset pystyivät vaihtamaan irtainta omaisuuttaan rahaksi, joskin hinnat olivat hyvin alhaiset. Ruokaa pyrittiin jatkamaan pettuleivällä. Jättäytyminen kyläyhteisöön muiden armoille ei ollut hyvä vaihtoehto, vaikka väestö pyrittiin sitouttamaan kotikuntiinsa sitomalla avun saanti työhön hätätyömailla. Joutuminen sairastupaan tiesi lähes varmaan kuolemaa. (1 p.)

Vaikka yhteisön jättämistä arvosteltiin ankarasti, se oli todennäköisin tapa selvitä katastrofista. Pohjoisesta ja idän alueilta lähdettiin työn perään Viipurin lääniin ja Venäjälle. Pohjanmaalta kuljettiin eteläiseen Suomeen. Arviolta 100 000 kaikkein köyhintä valitsi kerjäämisen. Talollisilta apua sai vaihtelevasti. Kerjäläisiin suhtauduttiin välinpitämättömmimmän alueilla, joissa ruokavarastoto olivat vähäisimmät ja joissa talollisväki pelkäsi levottomuuksia. (1 p.)

Ensimmäisenä katovuotena 1867 valtio uskoi kotitalouspohjaisen pienteollisuuden tuovan toimeentuloa tilattomille ja hätäravinnon keräämiseen. Vasta kun katastrofin laajuus alkoi valjeta, oli senaatti valmis tuomaan viljaa ulkomailta. Viljan saanti oli aluksi sidottu raskaaseen työhön hätäaputyömailla, mutta hädän lisääntyessä siirryttiin avustuspolitiikassa liberaalimpaan suuntaan ja vastikkeettomaan apuun. Paikallisyhteisössä tilanne meni päinvastaiseen suuntaan, aluksi oltiin valmiita ottamaan vastaan valtion lainoja ja järjestämään apua hyväntekeväisyyspohjalta, mutta kriisin pitkittyessä suhtautuminen hädänalaisiin kiristyi. (1 p.)

Täydellisessä vastauksessa on lisäksi tuotu esiin tilanteen taustoja kertomalla, että esiteollisessa yhteisössä ruoka oli vallan väline. Vaikka paikallinen apu ei toiminut, paikallisyhteisön toimivuudesta kertoo, että rikollisuuden noususta huolimatta kapinointia ei juuri esiintynyt ja yhteiskuntarauha säilyi huolimatta siitä, että arviolta 150 000 ihmistä kuoli tauteihin ja muihin nälästä johtuviin syihin. Nälkäkriisit ovat osaltaan vaikuttaneet tilattoman väestön organisoitumiseen ja luokkatietoisuuden syntymiseen. (1 p.)

Vastauksessa on voinut saada korkeintaan 0,25 ylimääräistä pistettä, mikäli se on ollut selkeästi jäsennelty, kirjoitettu sujuvasti eikä ole sisältänyt merkittäviä asiavirheitä.

3. Miten elintaso nousu näkyi 1800-luvun yhteiskunnassa? 6 p.

Vastaus perustuu Sakari Heikkisen artikkeliin ”Aineen voitot – 1800-luvun elintaso”.

Vastauksessa on osattu paikantaa 1800-luvun puoliväli taitekohtana, joka jälkeen elintaso on noussut ripeästi ja keskeytyksittä. (0,25 p.)

On määritelty elintason käsitettä kertomalla, että elintaso sisältää aina ajatuksen mittaamisesta: verrataan, minkälainen esimerkiksi palkkataso on suhteessa muihin ryhmiin ja miten se on muuttunut eri aikoina. Elintaso voi mitata bruttokansantuotteen käsitteellä, joka kyllä kertoo kansallisella tasolla elintason kehityksestä, mutta ei väestöryhmien välisistä elintason muutoksista eikä elintaso eroista. Toinen, erilaisten väestöryhmien tilannetta kuvaava mittari ovat reaali-palkat. (1 p.)

Vastauksessa tulee näkyä, että vaikka kaikkien ryhmien reaali-siot nousivat, samalla tuloerot etenkin maaseudulla kasvoivat. Maaseutuväestö ei ollut yhtenäinen ryhmä ja tilallisella väestöllä oli korkeampi elintaso. Palkkaerot olivat suuria. Työläisten palkat paranivat niin maaseudulla kuin kaupungissa. Virkamiesten palkat eivät nousseet, silti heillä oli edelleen suuremmat tulot. Eniten parani suhteessa maaseudulta kaupunkiin muuttaneen nuoren tytön elintaso. (1 p.)

Vuosien 1867 - 68 nälkävuodet ovat raja, jonka jälkeen nälkäraja jäi taakse. Keskimääräinen energiansaanti puolitoistakertaistui ajalla 1860-1910. Köyhälistön ravinto oli yksipuolista, mutta riitti pitämään nälän loitolla. Määrän lisäksi ravinnon laatu monipuolistui, vaikka köyhät söivät edelleen pääasiassa kasvikunnan tuotteita. (0,75 p.)

Elintason nousu näkyi ruokapöydissä tuontivehnan ja rukiin lisääntymisenä. Kahvin käyttö 3-kertaistui ja sokerinkäyttö 9-kertaistui. Pullakahvissa ilmenikin talouden kaupallistuminen ja elintason nousu: siitä tuli myös rahvaan arkipäivää ja sen kaikki osat – jauhot, kahvi ja sokeri - ovat tuontituotteita. (1 p.)

Seuraavasta listasta on jokaisesta kohdasta voinut saada 0,25 pistettä

- Tehdasvalmisteiset kankaat ja langat yleistyivät
- 1900-luvun puolella myös tehdasvalmisteiset kengät.
- Myös tupakan ja alkoholin kulutuksessa siirryttiin ostotuotteisiin: kessun sijasta alettiin polttaa venäläistä raakatupakkaa.
- Alkoholin kotipolito kiellettiin ja myös sen kulutus kaupallistui. Kaupungeissa ryhdyttiin juomaan olutta.
- Vastauksessa on mainittu posliiniastioiden tai öljylamppujen yleistymisen. (1,25 p.)

Metsäkauppa ja meijeritalous toivat rahatuloja myös maaseudulle. Tavaroiden saatavuus parani, kun rautatiet ja Saimaan kanava kytkivät maaseutua rahatalouteen. Tuotteiden saatavuutta lisäsi hintojen lasku alenevien tuotanto- ja rahtikulujen takia. Elintason nousu mursi rajoja säätyjen välillä, säätyraja muuttui raharajaksi. (1 p.)

Vastauksessa on voinut saada korkeintaan 0,25 ylimääräistä pistettä, mikäli se on ollut selkeästi jäsennelty, kirjoitettu sujuvasti eikä ole sisältänyt merkittäviä asiavirheitä.

AINEISTOKOE

4. Analysoi Suomen viennin rakennetta ja kehitystä vuosina 1900–2003 taulukon 228 avulla. (6 p)

Analysera Finlands exportstruktur och -utveckling under åren 1900–2003 med hjälp av tabell 228. (6 p)

Tausta (0,75 p)

Taulukossa 228 esitetään Suomen viennin eri tavararyhmien arvo-osuuksien suhteellinen kehitys vuosina 1900–2003. Taulukko ei kuvaa viennin määrällistä kehitystä. Taulukko ei kuvaa eri tavararyhmien viennin todellista arvoa, vaan osuutta viennin kokonaisarvosta. Tavararyhmän viennin arvo-osuus voi muuttua, vaikka sen arvo ei muutu.

Viennin rakenne ja kehitys

Taulukossa esitetyt tavararyhmät ovat Puu, paperi ja painotuotteet, Elintarvikkeet, juomat, tupakka, Tekstiilit, vaatteet, Kemialliset tuotteet, Metalliteollisuuden tuotteet ja Muut tavarat. Suomen viennin arvon muodostumista ovat hallinneet kaksi ryhmää: Puu, paperi ja painotuotteet sekä Metalliteollisuuden tuotteet. Puu, paperi ja painotuotteiden osuus viennin arvosta oli 70–90 % välillä aina 1960-luvulle asti. Tämän jälkeen tavararyhmän osuus aleni nopeasti ja muodosti vuonna 2003 alle 30 % viennin arvosta. Metalliteollisuuden tuotteiden osuus viennin arvosta oli vähäinen (alle 5 %) 1930-luvulle asti. Toisen maailmansodan aikaan viennin arvo-osuus oli lähes 10 %. Metalliteollisuuden tuotteiden arvo-osuus suureni nopeasti 1950-luvulta alkaen. 2000-luvulla se muodosti yli puolet viennin arvosta. Viennin rakenteessa Puu, paperi ja painotuotteet ryhmän selkeä valta-asema on hävinnyt. 2000-luvun alussa arvo-osuudeltaan suurin ryhmä oli Metalliteollisuuden tuotteet. (2,25 p)

Elintarvikkeet, juomat, tupakka -tavararyhmän viennin arvo oli lähes 20 % viennin kokonaisarvosta 1900-luvun alussa. 1920-luvulle tultaessa osuus oli pienentynyt noin 5 %. Maailmansotien välisenä aikana ryhmän arvo-osuus oli noin 10 prosenttia. 1950-luvulta alkaen tavararyhmän osuus on ollut alle 5 % viennin arvosta, 2000-luvulla lähellä 3 %. (1,00 p)

Tavararyhmän Tekstiilit, vaatteet viennin arvo-osuus oli 1960-luvulle asti vähäinen (alle 5 %). Arvo-osuus oli suurimmillaan 1960- ja 1980-luvuilla, jolloin tavararyhmän osuus oli noin 8 %. Tämän jälkeen tavararyhmän arvo-osuus pieneni noin 2 prosenttiin. (0,75 p)

Kemialliset tuotteet muodostivat Suomen viennin arvosta 1960-luvun loppuun asti enimmillään viitisen prosenttia. 1970-luvulta alkaen arvo-osuus on kasvanut. Tavararyhmän osuus viennin arvosta oli 2000-luvun alussa noin 15 %. (1,00 p)

Muut tavarat -ryhmän osuus oli vähäinen 1960-luvun alkuun asti. Sen jälkeen ryhmän osuus viennin arvosta on pysytellyt alle viidessä prosentissa.

Pisteytyksessä otettiin huomioon, mikäli vastaaja oli havainnut taulukon aika-akselin epäsymmetrian (vuodet 1930, 1938, 1940 ja vuodet 2000,2003).

Vastauksen kokonaisuus (0,25 p)

Vastaus muodostaa kokonaisuuden, joka etenee sujuvasti eikä sisällä merkittäviä asiavirheitä.

5. Vastaa Juhani Ahon novellin *Siihen aikaan kun isä lampun osti* perusteella seuraaviin kysymyksiin.

Svara på följande frågor på basen av Juhani Ahos novell *Då far köpte lampan*.

5 a) Analysoi Ahon novellissa kuvaaman perhe- ja kyläyhteisön sosiaalisia suhteita. (6 p)
Analysera familje- och bysamfundets sociala relationer som de beskrivits i Ahos novell.

Tausta (0,5 p)

Juhani Ahon novellin tapahtumat sijoittuvat 1800-luvun lopun maalaisyhteisöön. Öljylampun ostaneessa talossa asuvat isä, äiti ja lapsia sekä Istukas-Pekka.

Perheen sosiaaliset suhteet (3,75 p)

Isä johtaa perheen toimintaa, mutta neuvottelee öljylampun ostamisesta myös äidin kanssa. Muut perheenjäsenet kunnioittavat isää ja ainoastaan äiti keskustelee isän kanssa. Äiti myötäilee isän toimia. Lasten suhde äitiin vaikuttaa läheisemmältä kuin suhde isään.

Isä liikkuu muita perheenjäseniä laajemmin kotipiirin ulkopuolella ja on muita tietoisempi uusista kulutustavaroista. Hän on myös aikaisemmin nähnyt lampun ja osaa ainoana käyttää sitä.

Talossa asuva Istukas-Pekka ei ole palkollinen (renki) vaan entinen ruotusotilas, jolle perhe antaa ruuan ja nukkumasijan työtä vastaan. Istukas-Pekka on isännän käskyvallan alla. Istukas-Pekka näyttää sijoittuvan vanhempien ja lasten muodostaman perheyhteisön ulkopuolelle. Isä suhtautuu Istukas-Pekkaan alentuvasti, mutta kunnioittaa Pekan korkeaa ikää. Äiti ja lapset suhtautuvat Istukas-Pekkaan ymmärtäväisemmin ja ystävällisemmin kuin isä. Öljylampun osto heikentää Pekan asemaa talossa. Hänen kiskomiaan päreitä ei enää tarvita tuvan valaisemiseen. Lopussa Pekka menee saunaan päreineen, kun muut jäävät tupaan öljylampun valoon. Pekka siirtyy aiempaa enemmän perheyhteisön ulkopuolelle.

Kyläyhteisö (1,5 p)

Kylän ja lähiseudun asukkaiden arvojärjestys määräytyy yhteiskunnallisen aseman ja taloudellisen vaurauden perusteella. Öljylamppu on talon vaurauden merkki, köyhemmät talot eivät sellaista hankkineet. Pappi on yhteisön arvostetuin jäsen, joka toimii esikuvana lampun ostossa. Kuitenkin pappi, kauppias ja muut yhteisön arvostetuimmat jäsenet ovat niin erillään kylän tavallisista asukkaista, etteivät näiden jo aiemmin hankkimat öljylamput vähennä perheen öljylampun merkitystä. Perheen asema ja arvostus kyläyhteisössä nousee lampun oston seurauksena. Perhe on kylän asukkaiden joukossa ensimmäinen, joka ostaa öljylampun. Ahon novellissa kylä näyttäytyy tiiviinä yhteisönä, jossa tieto uusista tapahtumista leviää nopeasti. Kylän väki kokoontuu luontevasti perheen tupaan ihmettelemään öljylampun valoa.

Vastauksen kokonaisuus (0,25 p)

Vastaus muodostaa kokonaisuuden, joka etenee sujuvasti eikä sisällä merkittäviä asiavirheitä.

5 b) Pohdi öljylampun käyttöönoton merkitystä Ahon kuvaaman perheen arkielämässä. (6 p)
Resonera kring, vilken betydelse ibruktagande av oljelampen hade i familjens vardagsliv så som Aho beskriver det. (6 p)

Valon määrä ja laatu (1,25 p)

Öljylampun valo oli huomattavasti kirkkaampi ja tasaisempi kuin päreiden. Lamppu riitti valaisemaan koko tuvan, eikä enää tarvittu useita eri puolilla tupaa palaneita päreitä. Päreitä käytettiin edelleen muiden tilojen ja rakennusten valaisemiseen.

Asuminen, työskentely ja terveys (2,75 p)

Öljylamppu merkitsi tuvan ilman osittaista puhdistumista, sillä öljylamppu ei savuttanut päreiden lailla. Savu nokesi tuvan seinät ja oli vahingollista terveydelle aiheuttaen mm. silmäsairauksia. Päreiden polton loppuminen näyttytyy Ahon novellissa alkusysäyksenä savupirtistä luopumiselle. Lampun hankkimisen jälkeen tuvan seinät piilutaan vaaleiksi ja tupaan rakennetaan uloslämpivä uuni.

Öljylamppu mahdollisti tarkkuutta vaativien töiden tekemisen myös talvi-iltaisain. Lamppu vähensi perheen riippuvuutta luonnonvalosta.

Tuvassa aiemmin poltettujen päreiden kiskomiseen käytetty työaika voitiin käyttää muihin töihin. Öljylamppu oli turvallisempi käyttää kuin päreet, jotka saattoivat lamppua helpommin aiheuttaa tulipalon.

Muita käyttöönoton merkityksiä (1,75 p)

Öljylampun ostaminen liitti perheen rahatalouteen. Sekä lampun että siinä käytettävän öljyn ostamiseen tarvittiin rahaa, joka oli hankittava joko palkkatyöstä tai tuotteiden myynnistä.

Lamppu kohotti perheen sosiaalista asemaa kyläyhteisössä.

Öljylampun valo mahdollisti lukemisen myös iltaisain ja siten osaltaan edisti lukutaitoa.

Lampun käyttöönotto helpotti perheen arkielämää.

Vastauksen kokonaisuus (0,25 p)

Vastaus muodostaa kokonaisuuden, joka etenee sujuvasti eikä sisällä merkittäviä asiavirheitä.